

Gustave Le Bon

PSIHOLOGIJA MNOŽIC

Študija vsakdanjega mišljenja

Gustave Le Bon
PSIHOLOGIJA MNOŽIC
Študija vsakdanjega mišljenja

Prevedla Anja Radaljac

UMco

Ljubljana, 2016

Gustave Le Bon
PSIHOLOGIJA MNOŽIC
Študija vsakdanjega mišljenja

THE CROWD: A Study of the Popular Mind /
PSYCHOLOGIE DES FOULES

© UMco d. d., 2016

Iz angleščine prevedla: Anja Radaljac
Izdajatelj in založnik: UMco, d. d.
Zbirka Angažirano

Odgovorni urednik: dr. Samo Rugelj
Knjigo uredila: Renate Rugelj
Oblikovanje ovitka: Aleš Cimprič
Slika na naslovnici: Depositphotos
Spremna beseda: Lenart J. Kučič
Postavitev: Klara Jarc
Tisk: Primitus d.o.o.
Naklada: 400 izvodov, 1. natis
Ljubljana, 2016

Brez pisnega dovoljenja založbe je prepovedano reproduciranje, distribuiranje, javna priobčitev, predelava ali druga uporaba tega avtorskega dela ali njegovih delov v kakršnemkoli obsegu ali postopku, skupaj s fotokopiranjem, tiskanjem ali shranitvijo v elektronski obliki, v okviru določil Zakona o avtorski in sorodnih pravicah.

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

316.6

Le Bon, Gustave
Psihologija množic : študija vsakdanjega mišljenja /
Gustav Le Bon ; prevedla Anja Radaljac ; [sprema beseda
Lenart J. Kučič]. - 1. natis. - Ljubljana : UMco, 2016. -
(Zbirka Angažirano)

Prevod dela: The crowd

ISBN 978-961-6954-63-1

286237952

UMco d. d., Leskoškova 12, 1000 Ljubljana
tel.: 01/ 520 18 39, e-pošta: bukla-urednistvo@umco.si, www.bukla.si

VSEBINA

PREDGOVOR	7
UVOD – ERA MNOŽIC	13
Prva knjiga	
UM MNOŽIC	23
PRVO POGLAVJE:	
Splošne značilnosti množic – psihološke zakonitosti njihove duševne enosti	25
DRUGO POGLAVJE:	
Občutja in morala množic	37
TRETJE POGLAVJE:	
Ideje, moč razuma in domišljija množic	61
ČETRTO POGLAVJE:	
Religiozna oblika, ki zaobjema vsa prepričanja množic	74

Druga knjiga	
MNENJA IN PREPRIČANJA MNOŽIC	81
PRVO POGlavJE:	
Posredni dejavniki mnenj in prepričanj množic	83
DRUGO POGlavJE:	
Neposredni dejavniki mnenj množic	103
TRETJE POGlavJE:	
Vodje množic in njihovi načini prepričevanja	117
ČETRTO POGlavJE:	
Meje spremenljivosti prepričanj in mnenj množic	139
Tretja knjiga	
KLASIFIKACIJA IN	
OPIS RAZLIČNIH VRST MNOŽIC	153
PRVO POGlavJE:	
Klasifikacija množic	155
DRUGO POGlavJE:	
Tako imenovane kriminalne množice	161
TRETJE POGlavJE:	
Porote	167
ČETRTO POGlavJE:	
Volilne množice	175
PETO POGlavJE:	
Parlamentarne skupščine	187
OPOMBE	207
Spremna beseda: LENART J. KUČIĆ	221

PREDGOVOR

V pričujočem delu obravnavamo značilnosti množic.

Nabor vseh skupnih značilnosti, ki se iz roda v rod zrcalijo v posameznikih nekega naroda, sestavlja narodnega duha. Ko pa se, po drugi strani, določeno število teh posameznikov združi v množico z namenom nekega konkretnega delovanja, lahko opazimo, da ima samo dejstvo njihove združitve za posledico nastanek določenih novih psiholoških značilnosti, ki so dodane narodnostnim lastnostim in ki se, vsaj včasih, od njih tudi precej razlikujejo.

Organizirane, psihološke množice so od nekdanj igrale pomembno vlogo v življenjih ljudi, toda ta vloga ni bila še nikoli tolikšna kot prav v sedanjosti. Zamenjava zavestnih aktivnosti posameznikov z nezavednimi dejanji množic je ena izmed osrednjih značilnosti naše dobe.

Problematiko množic sem skušal proučevati kar se da znanstveno, torej sem si prizadeval, da bi se tematike loteval čim bolj metodično, pa tudi da name ne bi vplivala druga mnenja, teorije in doktrine. Verjamem, da se v raziskavi

le tako lahko približamo vsaj delčku resnice, zlasti kadar se, kakor v tem primeru, ukvarjamo s tako skrajno kontroverznim vprašanjem. Človek, zavezan znanosti, ki se trudi proučiti neki pojav, se ne bi smel obremenjevati s tem, koga bi njegovi izsledki morda lahko prizadeli. V neki publikaciji je spoštovani mislec Goblet d'Alviela omenil, da se jaz, ki ne pripadam nobeni od sodobnih šol, tu in tam najdem v položaju, ki je nasproten ugotovitvam vseh med seboj različnih institucij. Upam, da bo tudi to moje delo sprožilo podobna opažanja. Če namreč pripadamo neki šoli, je nujno, da podpiramo tudi njene predsodke ter pre-nagljena, neutemeljena mnenja.

Kljub temu pa moram bralcu pojasniti, zakaj bom v tem delu sklepal na podlagi svojih lastnih raziskav, za katere bi se vsaj na prvi pogled morda lahko zdelo, da si nasprotujejo; zakaj na primer po tem, ko zapišem opažanje, da se v množicah pojavlja izjemna mentalna inferiornost, ki velja tudi v primeru elitnih skupin, še vedno trdim, da bi se bilo nevarno vpletati v njihovo organizacijo.

Razlog za to prepričanje se skriva v tem, da mi je natančno proučevanje zgodovinskih dejstev vselej nesporno pokazalo, da so družbeni organizmi v vsakem pogledu prav tako zapleteni kot vsa druga bitja in da nikakor ni modro – pa tudi ne mogoče –, da jih silimo k nenadnim, globokim spremembam. Resda se tudi narava občasno zateka k radikalnim ukrepom, toda nikoli tako, kot se tega lotevamo mi, kar pojasnjuje, zakaj ni za ljudi nič bolj usodno kakor evforično navdušenje nad velikimi reformami ne glede na to, kako izvrstne se te zdijo v teoriji. Tovrstne reforme bi bile koristne le, če bi bilo duha nekega naroda mogoče spremeniti v trenutku, kar pa v resnici ni mogoče. Moč, da uveljavi tovrstne spremembe, ima navsezadnje le čas. Ljudem

vladajo ideje, čustva in navade; to so reči, ki so za nas bistvene. Institucije in zakoni so zgolj povnanjene manifestacije našega značaja, izraz njegovih potreb. Glede na to, da so institucije in zakoni v tem pogledu posledica značaja (in ne obratno), velja, da institucije ne morejo spreminjati značaja naroda.

Hkrati pa proučevanje nekega družbenega pojava ne more biti ločeno od proučevanja ljudi, preko katerih se je ta pojav vzpostavil. S filozofskega stališča imajo lahko ti pojavi absolutno vrednost, medtem ko imajo v praksi le relativno.

Prav zaradi tega skušamo družbeni pojav, ki ga proučujemo, vselej osvetliti z dveh zelo različnih perspektiv. Tako lahko vidimo, da teoretska, strogo razumska spoznanja pogosto nasprotujejo praktičnim. Skorajda ne najdemo dejstva, niti fizičnega ne, na katerega se ta razložek ne navezuje oziroma v primeru katerega ne drži. S stališča absolutne resnice sta na primer kocka ali krog nespremenljivi geometrijski obliki, ki sta natanko definirani z določenimi formulami, toda s stališča vtisa, ki ga imata na naše oči, lahko predvidevamo, da obe obliki močno variirata. Z določene perspektive se kocka namreč lahko preobrazi v piramido ali kvadrat, krog pa v elipso ali ravno črto. Še več: premislek teh »fiktivnih« oblik je veliko pomembnejši kot premislek realnih oblik, kajti fiktivne oblike so tiste, ki jih vidimo in ki jih s pomočjo fotografije ali slike lahko reproduciramo. V določenih primerih je v neresničnem več resnice kakor v realnem. Prikazovati objekte z njihovo natančno določeno geometrijsko formo bi pomenilo popačiti njihovo naravo in jih spremeniti do neprepoznavnosti. Če si predstavljamo svet, katerega prebivalci bi lahko objekte le kopirali ali fotografirali, ne bi pa se jih (z)mogli dotakniti,

lahko predvidevamo, da bi bilo takim posameznikom zelo težko pridobiti povsem natančno predstavo o obliki teh objektov. Še več: poznavanje te oblike, dostopne le majhnemu številu izobraženih posameznikov, bi bilo deležno le malo zanimanja.

Filozof, ki proučuje družbene pojave, ne bi smel nikoli pozabiti, da imajo ti ob svoji teoretični tudi praktično vrednost in da je pomembnejša prav ta – vsaj kar zadeva evolucijo civilizacije. Ob upoštevanju tega dejstva bi moral postati zelo previden glede sklepov, ki bi mu jih – na prvo žogo – skušalo vsiliti logično sklepanje.

Podobne zadržke narekujejo tudi drugi vidiki; kompleksnost družbenih dejstev je tolikšna, da jih je nemogoče zaobjeti kot popolno celoto in predvideti učinke njihovega vzajemnega delovanja. Poleg tega se zdi, da se za vidni dejstvi včasih skriva tudi na tisoče nevidnih vzrokov. Vidni družbeni pojavi se tako zdijo rezultat brezmejnega nezavednega delovanja, ki je praviloma onkraj dosega naših analiz. Opazne pojave lahko primerjamo z valovi, ki so izraz gladine oceana, a imajo svoj izvor v globoko ležečih motnjah, o katerih ne vemo ničesar. Za zdaj se, vsaj sodeč po veliki večini njihovih dejanj, zdi, da množice izkazujejo skrajno inferiorno mentaliteto, kljub temu pa obstajajo še druga dejanja, ki dajejo vtis, da jih vodijo skrivnostne sile, ki so jih nekoč razumeli kot usodo, naravo ali božjo previdnost, mi pa jih imenujemo »glasovi mrtvih«. Njihove moči ni mogoče prezreti, četudi spregledujemo njihovo bistvo samo na sebi. Včasih se zdi celo, da narode vodijo nekakšne latentne sile, ki se skrivajo v njihovem duhu. Kaj denimo je lahko bolj zapleteno, bolj logično, bolj čudovito kot jezik? Toda na drugi strani: kako se je lahko *vzpostavila* ta občudovanja vredna organizirana tvorba, če ni posledica

nezavednega duha množic? Tudi najbolj izobraženi akademiki in najbolj čislani slovničarji ne zmorejo drugega kot zgolj izpisovati zakone, ki vodijo jezike; popolnoma nezmožni bi jih bili ustvariti. Celo kar zadeva ideje genijev, se moramo vprašati, ali so te v resnici izključno produkt njihovega lastnega uma. Brez dvoma tovrstne ideje dejansko vselej ustvari posamezen um, toda ali ni prav duh množic pred tem pripravil tisočernih zrn prahu, iz katerih je nastala prst, iz katere so naposled izrasli ti veliki umi?

Množice so, brez dvoma, vselej nezavedne, ampak prav to nezavedanje je morda ena izmed skrivnosti njihove moči. V naravi so tudi bitja, ki jih vodijo zgolj nagoni, pogosto zmožna dejanj, katerih zapletenost nas povsem osuplja. Razum je relativno nov atribut človeštva in še vedno je preveč nepopoln, da bi nam lahko razkril zakone nezavednega, še več pa mu manjka do točke, ko bi nezavedno lahko nadomestil. Vloga, ki jo v vseh naših dejanjih igra nezavedno, je brezmejna, in vloga, ki jo igra razum, je v resnici precej majhna. Nezavedno deluje kot sila, ki nam je še vedno nepoznana.

Če torej želimo ostati v ozkih, vendar varnih mejah, znotraj katerih lahko znanost dostopa do dejstev, in nočemo odtavati na področje nejasnih domnev in neosnovanih hipotez, se moramo pri proučevanju preprosto držati tistih pojavov, ki so nam dostopni. Pa vendar je vsak sklep, ki ga potegnemo iz lastnih opažanj, praviloma prehitel, kajti za pojavom, ki ga jasno vidimo, so še drugi pojavi, ki jih vidimo le nerazločno, za temi pa se, lahko spet skrivajo taki, ki jih niti ne slutimo.

UVOD – ERA MNOŽIC

Evolucija sodobnega časa – Velike civilizacijske spremembe so posledica sprememb v misli naroda – Sodobna vera v moč množic – Preobrazba tradicionalnih politik evropskih držav – Kako se pojavljajo vzponi popularnih razredov in kako izkazujejo svojo moč – Neizbežne posledice moči množic – Množice zmorejo igrati le destruktivno vlogo – Razkroj izrabljenih civilizacij je delo množice – Splošna ignoranca psihologije množic – Pomen študije množic za zakonodajalce in državnike

Veliki pretresi, ki so se dogajali pred premenami civilizacij, kakršna sta bila padec rimskega in utemeljitev arabskega imperija, se zdijo na prvi pogled bolj determinirani, zlasti s političnimi preobrazbami, tujimi invazijami ali prevrati dinastij, kot se lahko izkaže ob natančnejši študiji teh dogodkov, ko lahko ugotovimo, da se za navideznimi vzroki navadno skriva realen vzrok, ki je, splošno gledano, pravzaprav skrajna sprememba človekovih idej in predstav. Resnični zgodovinski pretresi tako niso dogodki, ki nas osupljajo s svojim veličastjem in nasiljem. Edine pomembne spremembe, ki imajo za posledice preнове civilizacij, so tiste, ki se dotikajo idej, konceptov in prepričanj. Znameniti zgodovinski dogodki so le vidni učinki nevidnih

sprememb človeškega mišljenja. Razlog, da so ti veliki dogodki tako redki, je, da ni v človeštvu nič bolj stalnega in nespremenljivega kot podedovana podlaga njegove misli.

Naša sodobnost je eden izmed tistih kritičnih zgodovinskih trenutkov, v katerih človeška misel prehaja skozi proces preobrazbe.

Ta je utemeljena na dveh bistvenih dejavnikih: prvi je razpad tistih religioznih, političnih in družbenih prepričanj, preko katerih se povezujejo vsi elementi naše (trenutne) civilizacije, drugi pa ustvarjanje povsem novih bivanjskih razmer in misli, ki so rezultat modernih znanstvenih in industrijskih odkritij.

Ideje preteklosti, četudi že oslABLJENE, imajo še vedno precej veliko družbeno moč, ideje, ki naj bi jih nadomestile, pa so še v procesu oblikovanja, zaradi česar je moderna doba obdobje tranzicije in anarhije.

Ni še mogoče napovedati, kaj se bo iz tega, nujno nekoliko kaotičnega obdobja nekoč razvilo. Katere bodo temeljne ideje, na katerih bodo zgrajene družbe, ki bodo nasledile našo? V tem času tega preprosto še ne vemo. Kljub temu je jasno, da bodo prihodnje družbe, ne glede na paradigme, na podlagi katerih bodo organizirane, morale računati z novo močjo, z zadnjo preživelo suvereno močjo modernih časov. Z močjo množic.

Ta sila je izrasla iz ruševin številnih idej, ki so nekoč veljale za pravilne, a so danes mrtve, in številnih oblasti, ki so jih postopno zrušile revolucije, in zdi se, da bo nadvladala vse druge. Medtem ko se naša stara prepričanja opotekajo in počasi izginjajo ter se rušijo nekdanji stebri družb, je moč množic edina sila, ki je prav nič ne ogroža in katere pomen kontinuirano narašča. Obdobje, v katerega vstopamo, bo zares **era množic**.

Še pred stoletjem so bile tradicionalne politike evropskih držav in rivalstvo za suverenost vodilni dejavniki, ki so narokovali dogajanje. Mnenje mas je le redko štelo za karkoli, in pogosto v resnici sploh *ni štelo*. Po drugi strani pa danes nič ne veljajo prav tiste tradicije, ki so nekoč obvladovale politično dogajanje ter individualne tendence in rivalstva vladajočih, medtem ko je, ravno nasprotno, glas množic pridobil prevladujočo težo oz. pomen. Prav ta glas po svoji volji diktira kraljevsko vodstvo, vladarji pa si prizadevajo, da bi upoštevali njegova izrekanja. Dandanes o usodi naroda ne odločajo več sveti vladarjev, temveč duh množic.

Vstop nižjih, ljudskih družbenih razredov v politično življenje – ki v resnici pomeni, to je treba poudariti, njihovo progresivno preoblikovanje v vladajoče razrede – je ena izmed najbolj šokantnih, pretresljivih značilnosti naše dobe preobrazbe. Uveljavitev splošne volilne pravice, ki se je brez velikega vpliva sicer že izvajala daljši čas, ni, kot bi bilo mogoče misliti, tista odločilna značilnost tega preoblikovanja politične moči. Progresivna rast moči ljudskih množic se je začela s propagando določenih idej, ki so se počasi integrirale v človeški um, ter se nadaljevala s postopnim združevanjem posameznikov, ki so se trudili, da bi se teoretski koncepti realizirali tudi v praksi. Množice so preko združevanja uveljavile ideje, ki so bile v skladu z njihovimi zelo jasno opredeljenimi, če ne že ravno vselej primernimi interesi, in prav z združevanjem so se začele tudi zavedati svoje moči. Množice ljudi ustanavljajo sindikate, pred katerimi avtoritete kapitulirajo druga za drugo, ustanavljajo pa tudi posebne delavske sindikate, ki vsem ekonomskim zakonom navkljub težijo k regulaciji delovnih pogojev in plač. Na odgovorne položaje nameščajo svoje predstavnike, ki so brez vsakršne samoiniciative in

neodvisnosti ter so pogosto zreducirani na nič več kot javne govorce komitejev, ki so jih izbrali.

Dandanes postajajo zahteve ljudskih množic vse bolj natančno opredeljene in ne pomenijo nič manj kot namero, da povsem uničijo družbo, kakršna obstaja danes, in jo vrnejo v čas primitivnega komunizma, ki je pomenil normalne okoliščine vseh človeških skupin pred zoro civilizacije. Omejitve ur dela, nacionalizacija rudnikov, železnic, podjetij in zemlje, enakovredna distribucija vseh proizvodov, odprava vseh višjih razredov v dobro srednjega razreda in tako dalje – to so te njihove zahteve.

Četudi so bolj slabo prilagojene razmišljanju, so množice po drugi strani zmožne hitrega reagiranja. Njihov sedANJI način organizacije ima za posledico, da so postale neizmer- no močne. Dogme, katerih rojstvu smo priča, bodo kmalu pridobile moč starih dogem – tiransko, samodržno moč, zaradi katere se o njih ne bo več smelo razpravljati. Božanska pravica množic bo zamenjala božansko pravico kraljev.

Pisci, ki uživajo privilegije naših srednjih razredov in obenem kar najbolje predstavljajo njihove precej ozkoglede ideje, vnaprej predpisane poglede, dokaj površinski skepticizem ter njihov mestoma kar nekoliko pretiran egoizem, izkazujejo globoko zaskrbljenost ob tej novi moči, ki, kakor vidijo, narašča. Da bi presegli to motnjo v razmišljanju sodobnega človeka naslavljaajo obupane pritožbe prav tistim moralnim silam Cerkve, do katerih so v preteklosti izražali tolikšen prezir. Nenadoma nam govorijo o bankrotu znano- sti, se kesajo pred Rimom in nas opominjajo na nauk božje resnice. Toda ti novi spreobrnjenci pozabljajo, da je prepozno. Čeprav bi se jih zares dotaknila božja milost, bi to ne imelo enakega učinka na tiste, ki jih reči, ki obsedajo te sveže pobožneže, ne obremenjujejo. Množice dandanes

zavračajo bogove, ki so jih tudi njihovi novi zagovorniki še včeraj zavračali in prispevali k njihovem uničenju. Nobe ne takšne moči ni – niti božje niti človeške –, ki bi lahko zaobrnila reko, da bi stekla nazaj proti svojemu izviru.

Znanost ni doživela nikakršnega bankrota in prav tako ni imela nikakršnega deleža pri sodobni intelektualni anarhiji ter pri ustvarjanju nove moči, ki brsti sredi nje. Znanost nam je obljubila resnico ali vsaj razumevanje razmerij, ki jih naša inteligenca lahko zaobjame: nikoli nam ni obljubljala miru ali sreče. Povsem ravnodušna do naših čustev je gluha za naše tožbe. Na nas je, da si prizadevamo živeti z znanostjo glede na to, da nam ne more nič več povrniti iluzij, ki jih je uničila.

Splošna znamenja, vidna pri vseh narodih, nam kažejo, kako strmo narašča moč množic, in nič ni videti, da bo kmalu prenehala naraščati. Ne glede na to, kaj nam morada prinaša prihodnost, se ji bomo morali tako ali drugače prepustiti. Vsakršno umovanje proti tej usodi je le prazno govoričenje. Seveda je mogoče, da porajanje moči množic nakazuje enega izmed zadnjih stadijev zahodne civilizacije, popolno vrnitev v obdobje zmedene anarhije, za katero se zdi, da vselej zavlada pred rojstvom nove družbe. Toda ali lahko preprečimo takšen izid?

Vse do današnjih dni so bila radikalna rušenja izgorelih civilizacij najbolj očitna naloga ljudskih množic. Drži, da ne gre za nekaj, kar lahko opazamo le dandanes. Zgodovina nam kaže, da se v trenutku, ko moralne sile, na katerih je temeljila civilizacija, izgubijo svojo moč, zgodi, da končni razkroj družbe prinesejo prav nezavedne in brutalne množice, ki jih poznamo kot barbare – in to naj bo zadostno opravičilo. Civilizacije so, vsaj za zdaj, vselej ustvarile in vodile majhne skupine intelektualne aristokracije, nikoli

množice. Množice so mogočne le v destruktivne namene. Njihova oblast je vselej sočasna s fazo barbarstva. Civilizacija vključuje fiksna pravila, disciplino, prehod od instinktivnega k racionalnemu stanju, vnaprejšnji premislek prihodnosti in visoko stopnjo kulture – vse to so dejavniki, ki jih množice, prepuščene same sebi, kot se je brez izjeme izkazalo, niso zmožne realizirati. Posledica njihove povsem destruktivne narave je, da množice delujejo kot mikrobi, ki pospešijo razkroj oslabelih ali mrtvih teles. Ko struktura civilizacije nagnije, so vedno prav ljudske množice tiste, ki privedejo do končnega padca. Tako lahko sklepamo, da je njihov osrednji namen povsem jasno razviden in da se zdi, da je filozofija števil že lep čas edina filozofija zgodovine.

Ali čaka enaka usoda tudi našo civilizacijo? Strah, da je temu tako, ni brez podlage, toda še vedno nismo v položaju, da bi bili o tem lahko tudi zares prepričani.

Kakorkoli že, morali se bomo pripraviti, da se prebijemo skozi vladavino množic, kajti kratkovidne roke so že odstranile prav vse ovire, ki bi jih lahko zadržale.

O množicah, ki počasi postajajo predmet tolikih razprav, imamo le zelo bežno, površno znanje. Psihologi, ki so živeli daleč od njih, so jih vselej ignorirali, in ko so jim naposled – (pre)pozno – namenili nekaj pozornosti, je bilo to le zato, da bi proučili zločine, ki so jih množice sposobne zagrešiti. Brez dvoma množični kriminal dejansko obstaja, ampak pri tem ne smemo pozabiti, da obstajajo tudi krepotne in junaške množice ter da se lahko srečamo s še številnimi drugimi vrstami množic. Množični kriminal tvori le določeno fazo njihove psihologije. Celotnega mentalnega ustroja množic ne moremo spoznati le s proučevanjem kriminala, ki ga te povzročajo, tako kot ne moremo doumeti posameznika zgolj na podlagi opisa njegovih pregreh.

Pa vendar so pravzaprav vsi svetovni gospodarji, vsi utemeljitelji religij ali imperijev, apostoli vseh verovanj, eminentni državniki in (na lokalni ravni) tudi voditelji manjših skupin ljudi, vselej bili nezavedni psihologi, ki so imeli instinktivno in pogosto zelo trdno znanje o značaju množic, in prav njihovo natančno poznavanje tega značaja jim je omogočilo, da so s takšno lahkoto dosegli svoje mojstrstvo. Napoleon je imel čudovit vpogled v psihologijo množic države, ki ji je vladal, hkrati pa je povsem narobe razumeval psihologijo množic, ki so pripadale drugim narodom.¹ Prav zaradi tega nerazumevanja se je zapletel s Španijo ter še zlasti z Rusijo; v konflikte torej, v katerih je njegova moč utrpela udarce, ki so se v kratkem izkazali za usodne. Poznavanje psihologije množic pomeni pogosto zadnjo rešitev državnikom, ki si množicam ne želijo več vladati – to postaja vse težje –, hkrati pa bi se radi, kolikor je le mogoče, izognili temu, da bi množice vladale njim.

Šele ko si pridobimo nekaj vpogleda v psihologijo množic, lahko razumemo, kako malo vpliva imajo nanje zakoni in institucije, kako povsem brez moči so, da bi imele kakršnakoli mnenja, razen tistih, ki so jim vsiljena, in da jih ne vodijo pravila, osnovana na teorijah čiste enakopravnosti, temveč da zgolj sledijo tistemu, kar naredi nanje močan vtis in kar jih zapeljuje. Ali naj bi na primer politik, ki bi rad državljanom naložil nov davek, izbral takšnega, ki bi bil teoretično najbolj pravičen? Absolutno ne. V praksi je povsem mogoče, da bo prav tisti, ki je najmanj pravičen, množicam najbolj povšeči. Če bo takšen davek hkrati kar najmanj očit in na pogled najmanj obremenjujoč, ga bodo množice najlažje sprejele. Prav iz tega razloga bo posredni davek, ne glede na to, kako oderuški bo, vselej najbolje sprejet med ljudskimi množicami, ker dnevno plačevanje »tistih nekaj

centov« pri vsakem potrošnem izdelku ne vpliva na navede množice in gre neopaženo mimo. Če takšen posredno plačevani davek zamenjamo z enakovrednim davkom na dohodek in če mora biti takšen davek plačan v enkratnem znesku, bi se – pa če bi bil takšen davek desetkrat manj obremenjujoč – ljudje dvignili v enoglasnem protestu. To izhaja iz dejstva, da mora biti relativno visoka vsota, ki bi pri ljudeh nenadoma vzbudila vtis neizmernosti in jim burila domišljijo, zamenjana za neopazno plačevanje davkov »cent za centom«. Nova obdavčitev se bo tako zdela blaga, saj bo pobrana po drobcih; tovrstne ekonomsko-politične rešitve vključujejo precejšnjo zmožnost predvidevanja, ki pa ga množice niso zmožne.

Navedeni primer je kar se da preprost in zlahka uvidimo njegovo ustreznost. To ni ušlo pozornosti psihologa, kakršen je bil Napoleon, sodobni zakonodajalci, ki do značilnosti množic gojijo skrajno omalovažujoč odnos, pa tovrstnega opažanja ne znajo ceniti. Izkušnje jih niso dovolj dobro naučile, da ljudje svojega vedenja nikoli ne krojijo na razumski podlagi.

Iz prakse lahko podamo še številna druga opažanja, ki pojasnjujejo psihologijo množic. Seznanjenost s to znanostjo kar najbolj živo osvetljuje preštevilne zgodovinske in ekonomske pojave, ki so brez tega znanja povsem nedojemljivi. Morda lahko ob tem omenim tudi, da se razlog, da eden izmed izjemnih zgodovinarjev, Hippolyte Taine (1828–1893), mestoma tako nepopolno razumeva dogodke velike francoske revolucije, skriva v tem, da mu nikoli ni prišlo na misel, da bi proučeval duha množic. Za svoje vodilo pri proučevanju tega zapletenega obdobja si je izbral deskriptivno metodo, ki so jo vpeljali naturalisti, toda v primeru pojavov, ki jih morajo proučevati naturalisti, so

moralne sile seveda skorajda povsem odsotne. Hkrati pa prav te sile botrujejo resničnim vzvodom zgodovine.

Že samo zaradi tega je smiselno vsaj poskusiti znanstveno proučiti psihologijo množic. Četudi bi navsezadnje interes zanjo izhajal samo iz čiste radovednosti, bi si tako proučevanje vseeno zaslužilo pozornost. Enako zanimivo je razbirati motive za človeška dejanja kot določati značilnosti nekega minerala ali rastline. Ena sama študija duha množic je lahko le kratka sinteza, preprost povzetek naših raziskav. Od nje ne moremo zahtevati česa več kot nekaj provokativnih pogledov in stališč. Drugi bodo na tem področju delali bolj celovito. Včasih že to, da se dotaknemo same površine te problematike, pomeni, da orjemo ledino.

Prva knjiga

UM MNOŽIC

Prvo poglavje

SPLOŠNE ZNAČILNOSTI MNOŽIC – PSIHOLOŠKE ZAKONITOSTI NJIHOVE DUŠEVNE ENOSTI

Kaj oblikuje množico s psihološkega vidika – Večje število naključno združenih posameznikov ne zadošča za tvorjenje množice – Posebne značilnosti psiholoških množic – Poenotenje idej in občutij posameznikov, ki sestavljajo takšno množico, in (posledično) izginjanje njihovih individualnih značajev – Množico vselej obvladujejo sugestije, ki pa se jih ta ne zaveda – Izginjanje možganske aktivnosti in premoč aktivnosti iz hrbtenjače – Upad inteligence in popolna preobrazba čutenja – Preoblikovana občutja so lahko boljša ali slabša kakor občutja posameznikov, ki sestavljajo množico – Množica je lahko tako junaška kot kriminalna

V običajni rabi beseda množica označuje združbo posameznikov katerihkoli narodnosti, poklicev ali spola, ki so se znašli skupaj iz nekega določenega razloga. Po drugi strani pa ima izraz množica s psihološkega vidika precej drugačen pomen. Le pod določenimi pogoji lahko združevanje ljudi izkazuje povsem nove značilnosti, ki so zelo drugačne od značilnosti posameznikov, ki sestavljajo določeno množico. Ideje in občutja vseh oseb v združbi so naravnana v

isto smer, zavestne posebnosti posameznikov pa izginejo. Ustvarjen je kolektivni um, ki je brez dvoma prehoden, vendar se kljub temu kaže z zelo jasno opredeljenimi značilnostmi. Združba tako postane tisto, kar bom – ker ne poznamo ustrežnejšega izraza – imenoval organizirana množica, ali, če želite, psihološka množica. Sestavlja enovit organizem, ki je podrejen zakonu duševne enosti množic.

Jasno je, da se značaj organizirane množice ne vzpostavi takoj, ko se nekje, povsem po naključju, drug ob drugem znajdejo številni posamezniki. Tisoč posameznikov, naključno zbranih na nekem javnem kraju, brez skupnega, določnega cilja ali objekta zanimanja, s psihološkega vidika nikakor ne tvori množice. Da se lahko vzpostavijo posebne značilnosti tovrstnih množic, mora biti najprej zadoščeno določenim pogojem, na podlagi katerih lahko kasneje določimo naravo množice.

Izginjanje zavestne osebnosti ter zaobrnitev občutij in misli v določeno skupno smer, kar so primarne značilnosti vse bolj organizirane množice, nista vselej plod hkratne prisotnosti večjega števila posameznikov na enem kraju. Tisoči izoliranih posameznikov se lahko združijo v določenih trenutkih in pod vplivom določenih nasilnih čustev – kot na primer ob kakem velikem nacionalnem dogodku – ustvarijo značilnosti psihološke množice. V takšnih primerih že priložnost sama zadošča, da se posamezniki združijo v dejanjih, ta pa nemudoma pridobijo značaj dejanj množic. V določenih trenutkih lahko že majhne skupine (npr. pol ducata) posameznikov tvorijo psihološko množico, do česar ne bo nujno prišlo v primeru stotih ljudi, združenih le po naključju. Po drugi strani pa lahko ob delovanju določenih vplivov postane množica celoten narod, čeravno med njegovimi posameznimi pripadniki (predhodno) ni nobenih vidnih zvez.

Ko je psihološka množica vzpostavljena, pridobi določene začasne, vendar opredeljujoče specifične splošne značilnosti. Tem so pridružene posebne lastnosti, ki se spreminjajo glede na elemente, iz katerih je sestavljena množica, ti pa lahko spreminjajo duševno sestavo množice. Psihološke množice lahko torej klasificiramo glede na njihove lastnosti, ko pa se vanje poglobimo, uvidimo, da heterogene množice – se pravi takšne, ki so sestavljene iz raznorodnih elementov – posedujejo določene lastnosti, ki so lastne tudi homogenim množicam – se pravi množicam, ki so sestavljene iz elementov, ki so bolj ali manj sorodni (sekte, kaste in razredi). Ob teh splošnih, skupnih lastnostih pa najdemo še posebnosti oziroma različnosti, na podlagi katerih lahko razlikujemo obe vrsti množic.

Toda preden se posvetimo različnim kategorijam množic, moramo proučiti značilnosti, ki so skupne vsem množicam. Svoje delo si moramo zastaviti kot naravoslovec, ki začne svojo raziskavo z opisovanjem splošnih zakonitosti, skupnih vsem živalim neke družine, potem pa se začne ukvarjati s specifičnimi lastnostmi, ki dopuščajo razlikovanje rodov in vrst, ki jih združuje družina.

Le stežka lahko natančno popišemo um oziroma mišljenje množice, saj se organiziranost množice ne razlikuje le glede na narodnostne skupine in lastno zgradbo, ampak tudi glede na naravo in intenziteto vznemirljivih razlogov, ki določajo množice. Na podobne prepreke naletimo tudi v primeru psiholoških študij posameznikov. Le v romanih naletimo na osebe, ki potujejo skozi svoja življenja, ne da bi se njihovi značaji kakorkoli spreminjali. Le uniformiranost okolja je tista, ki ustvarja navidezno uniformiranost značajev. Drugje sem že prikazal, da vsi duševni sestavi vsebujejo nekatere potencialne posebnosti značaja, ki se

lahko manifestirajo kot posledica nenadne okoljske spremembe. To pojasnjuje dejstvo, da so se ob najbolj divjaških članih nacionalnega konventa* znašli tudi povsem nenevarni meščani, ki bi bili v običajnih okoliščinah miroljubni notarji ali krepostni matičarji. Ko je nevihta minila, so ponovno pokazali svoje običajne značaje mirnih državljanov, ki spoštujejo zakon. Napoleon je prav med njimi našel svoje najbolj pokorne služabnike.

Glede na to, da je na tem mestu nemogoče proučiti vse zaporedne stopnje v procesu organiziranja množic, se bomo podrobneje posvetili množicam, ki so že v fazi popolne oziroma zaključene organizacije. Vredno je omeniti, da lahko tako vidimo predvsem, kakšne lahko postanejo množice, in ne, kakšne brez izjeme so. Šele na tej napredni stopnji organizacije se vzpostavijo določene nove in posebne značilnosti nespremenljivega, prevladujočega značaja nekega naroda; šele v tej fazi pride do tistega preobrata, ki poenoti vsa občutja in misli skupnosti. Prav tako šele v tovrstnih okoliščinah pride do veljave tisto, kar smo prej poimenovali psihološki zakon duševne enosti množic.

Nekatere psihološke značilnosti množic so lahko prisotne tudi pri izoliranih posameznikih, druge pa so, nasprotno, popolnoma svojstvene, lastne zgolj množicam, in se pojavljajo le znotraj skupnosti. Prav te posebne značilnosti moramo najprej proučiti, če želimo pokazati, čemu so pomembne in kako.

Najbolj izrazita izmed svojstvenih značilnosti, ki se izrazijo v psihološki množici, je da – ne glede na to, kdo so posamezniki, ki sestavljajo množico, ali kako podobni oziroma

* Le Bon govori o francoski zakonodajni in ustavodajni skupščini iz časa francoske revolucije. (Op. prev.)

različni so njihovi življenjski slogi, zanimanja, značaji ali inteligenca – jih dejstvo, da skupaj tvorijo množico, postavi v položaj, v katerem pridobijo (nekakšen) kolektivni um, zaradi katerega čutijo, razmišljajo in ravnajo precej drugače, kot bi vsak izmed posameznikov, ki so združeni v množico, čutil, razmišljal in ravnal, če bi bil v stanju izolacije. Obstajajo določene ideje in občutki, ki se ne izrazijo in/ali pretvorijo v dejanja, razen v primeru, ko se posamezniki združijo v množici. Psihološka množica je začasen organizem, vzpostavljen iz heterogenih elementov, ki so za trenutek združeni, natanko tako kot celice, ki sestavljajo živo telo, z medsebojno povezanostjo tvorijo nov organizem, ki izkazuje značilnosti, zelo drugačne od lastnosti, ki jih ima vsaka posamezna celica.

V celoti, ki gradi množico, ne gre – kot je glede na svojo siceršnjo pronicljivost presenetljivo zapisal Herbert Spencer – za združevanje ter prevlado najbolj povprečnih, splošnih lastnosti množice. V resnici gre za združevanje, ki mu sledi vznikanje novih značilnosti; takih, ki niso prisotne pri posamičnih elementih, kot na primer v kemiji, v kateri združevanje določenih elementov – recimo baz in kislin – pripelje do nove spojine, ki ima značilnosti, precej drugačne od lastnosti elementov, iz katerih je bila ustvarjena.

Ni težko dokazati, kako zelo se posameznik, ki sestavlja množico, razlikuje od izoliranega posameznika; težje je odkriti, kje tičijo vzroki za razlike, do katerih prihaja.

Da bi jih razumeli, si moramo v misli najprej priklicati spoznanja sodobne psihologije, ki uči, da nezavedni pojavi ne igrajo izjemno pomembne vloge le na organski ravni življenja, temveč tudi pri dejanjih, ki so akti inteligence. Zavestno življenje nekega uma ima dejansko le majhen pomen v primerjavi z njegovim nezavednim življenjem. Celo